

Summary

Antoshyna I. V. Towards the concept and purpose of the informational function of law. — Article.

The article focuses on the informational function of law in the system of other law functions, it reveals the essence of the diversity of scientific views regarding this issue. The article was highlighted by particular attention to the law nature of the information function of law, its relationship with the media and the role of this function at the stage of development of the modern state.

Keywords: function of law, information, legal information, legal culture, the information function of law, image of law.

УДК 340.15

Ю. Л. Дмитришин

ЛІДЗБАРСЬКА РЕВІЗІЯ ХЕЛМІНСЬКОГО ПРАВА

У 1476 р. Казимир Ягелончик видав привілей, згідно з яким хелмінське право як таке, що найбільш підходить для Королівської Пруссії, ставало загальнообов'язковим міським, сільським та земським правом на цій території. Хелмінське право не було кодифіковане, а деякі його зводи були суперечливими. Це стало поштовхом багаторічних спроб його ревізії і кодифікації. Доки існувала небезпека тевтонського централізму, згадані вище тенденції не набули свого поширення. З XVI ст. почалось послаблення впливу тевтонського ордену, виникли і почали загострюватися господарські, суспільні і політичні суперечності. Ці суспільні розбіжності послаблюють існуюче до цих пір співробітництво, яке існувало з часів орденського панування між шляхтою і міщанством. Саме за таких умов було зроблено ряд спроб уніфікації і кодифікації хелмінського права [1, 2–3]. Перша така спроба в 1526 р. не дала жодних позитивних результатів, так як і інші 1534, 1540 і 1542 р. [2, 31].

У цих спробах брали участь як представники шляхти і міщанства Королівської Пруссії, так і представники Княжої Пруссії, оскільки хелмінське право було поширеним на на всіх пруських землях. Значне зацікавлення в кодифікації хелмінського права проявляв король Сигізмунд Август, який в 1550 р. на пруському генеральному сеймику закликав стани до якнайшвидшого його упорядкування і кодифікації [3, 48, 62]. До ревізії хелмінського права також долучається і Княжа Пруссія. Сейм Княжої Пруссії, який засідав на зламі 1548–1549 рр., доручив розроблення нової ревізії хелмінського права видатному юристу Христофору Йонасу (1510–1582). Восени 1549 р. депутат княжого сейму Франциск Тхеген передав Генеральному сеймику Королівської Пруссії в Малборку розроблений Йонасом проект ревізії хелмінського права з пропозицією його затвердити. Проект був спільно розроблений, отже мав шанс успішно поширитися як на Королівську, так і на Княжу Пруссію. На цьому ж сеймику було вирішено утворити змішану комісію для розроблення ревізії хелмінського права. Однак не було зроблено жодних зрушень в цьому напрямі. Че-

рез рік прусський князь направив лист до сенату Генерального сеймика з пропозицією залучення компетентних осіб для кодифікації хелмінського права [3, 74]. Швидкого закінчення кодифікації вимагала також шляхта Королівської Пруссії на Генеральному сеймику в 1552–1553 рр. На осінньому сеймику 1553 р. вармінський єпископ сповістив про завершення роботи над кодифікуванням двох книг і висловив сподівання, що робота буде завершена якнайшвидше [1, 40]. У цьому ж році прусські стани під час аудієнції у короля знову звернулися з проханням, щоб король висловив свою позицію щодо запровадження хелмінського права [3, 106].

На травневий сеймик 1554 р. приїхали до Малборка представники князя на чолі з головним радником Вольфом вон Хеїдеком, які від імені князя пропонували внести ряд змін до хелмінського права. На сеймику було прийнято рішення створити спеціальну комісію, яка мала складатися з представників Княжої і Королівської Пруссії. Делегати повинні були зібратися в Лідзбарку і під наглядом вармінського єпископа розробити спільний проект хелмінського права [4]. Цього разу робота комісії дала більший результат. Князь Альбрехт писав до єпископа Хозюса, що зі свого боку до ревізії хелмінського права призначає Йонаса [5]. Король Сигізмунд Август, згідно з обіцянкою свого батька, висловив готовність виплати 200 злотих за проведення ревізії хелмінського права.

На осінньому сеймику в Грудз'язді єпископ передав на розгляд станів спільний проект хелмінського права, для внесення в нього подальших змін [3, 117–118]. Він коротко поінформував всіх про те, як проходила робота над текстом ревізії, а також вказав осіб, яким потрібно було виплатити надані королем гроші, виділяючи значний внесок Йонаса. Не приховував також свого вкладу, а саме розповів, що при ревізії користувався багатьма старими копіями хелмінського права, порівнював їх між собою, викидав те, що вважав неактуальним або зайвим. Таким чином, на думку Хоз'юса, розроблення ревізії було завершено, королівські гроші єпископ пропонував поділити таким чином: з обіцяних 200 злотих 100 повинен отримати д-р Йонас, який багато працював над текстом і ще брався перевести його на латинську мову, інші 100 пропонував поділити наполовину між своїм канцеляристом Іваном Леоманом і писарем. Призначені Йонасові 100 злотих були скоріше оплатою за переклад, адже за роботу над текстом він отримував платню від князя. Текст ревізії отримали для ознайомлення члени ради, всі три воеводи, три великі міста, а також значна частина шляхти. Цей проект ревізії хелмінського права М. Ханов назвав «перша лідзбарська ревізія хелмінського права» [1, 41].

Весняний Генеральний Сеймик 1555 р. не відбувся. Питання розгляду і схвалення ревізії хелмінського права постало на осінньому сеймику в Грудз'язді. Дворянські депутати заявили рішучий протест щодо збережених в пропонуваній ревізії норм спадкового права. Цей проект викликав критику з боку депутатів-дворян, які рішуче критикували основи фламандського спадкування, що забезпечує рівні права на спадок як донькам, так і синам, а вдовам після смерті їх чоловіків, в разі відсутності у них дітей, половину їхнього спільного майна. А це призводило б до подрібнення і зубожіння шляхти.

В свою чергу представники шляхти пропонували, щоб за доньками залишалося лише придане, а дружини отримували б довічне утримання. Отже, спроба прийняття хелмінського права як права, що мало регулювати відносини всіх верств населення, отримало рішучий опір з боку шляхти, інтереси якої не збігалися з інтересами міщан [3, 120]. Королівський депутат абат Іван Висоцькі, гнєзненський канонік, передав інструкцію, в якій монарх знову звертається до станів, щоб ті разом з пруським князем розробили ревізію хелмінського права, адже воно необхідне як для суддів так і для всього суспільства [6, 194–195].

До цих дискусій дослухалися два представники Княжої Пруссії — Христофор Йонас і Антон Борек, які від імені князя Албрехта запропонували, щоб одночасно з хелмінським правом переглянути і погодити спільний загальнодержавний (*Landesordnung*) закон для обох частин Пруссії, щоб положення цих юридичних норм не були суперечливими. У дебатах над хелмінським правом це був новий елемент, який було важко реалізувати, в подальших переговорах до цього питання вже не повертаються, а концентрують основну увагу на хелмінському праві. Розроблена 1554 р. в Лідзбарку Вармінському ревізія хелмінського права не отримала схвалення Генерального Сеймика і це питання залишається, як і раніше, відкритим.

Після 1555 р. робота над подальшою ревізією хелмінського права зайшла в тупік. Щоправда, зацікавлені сторони, так звані окремі пруські стани, пруський князь і король Польщі при різних нагодах підкреслювали необхідність швидкого завершення роботи над внесенням правок і кодифікацією хелмінського права [7, 325]. Але не було зроблено в цьому напрямку жодних конкретних кроків, а атмосферу цього періоду по відношенню до подальшої кодифікаційної роботи якнайкраще віддзеркалює думка Пруської Ради, висловлена стосовно королівського депутата на осінньому сеймику 1556 і 1557 рр., що вони і пруські стани будуть сприяти тому, щоб виправлена і підтвержена королем ревізія хелмінського права якнайшвидше вступила в силу.

На травневому сеймику в Малборку 1558 р. королівський представник Рафаїл Дзалинські, висловив побажання монарха про те, що як тільки буде готовий текст ревізії хелмінського права, то його одразу слід направити йому на розгляд. Земські депутати просили визначитися з днем і місцем зібрання спеціальної комісії, яка могла б завершити роботу на цієї ревізією. Пруська Рада, як завжди, відповіла королеві, що докладе усіляких зусиль, щоб завершити роботу з кодифікації [3, 168].

Питання ревізії хелмінського права гостро постало на осінньому сеймику 1558 р., де королівський представник Рафаїл Дзалинські знову від імені короля висловив побажання, щоб ревізію хелмінського права довести до кінця, натомість дворянські депутати вимагали, щоб сеймик визначив конкретний термін зустрічі депутатів, які мали б завершити роботу над цією ревізією. Нижня палата, приймаючи пропозицію дворян, після опрацювання королівських інструкцій звернулася до сенату з проханням визначити конкретних осіб і терміни для завершення роботи з кодифікації хелмінського права. Сенат

дослухався до цієї пропозиції, а сеймик прийняв відповідну ухвалу. Згідно з якою, щоб у день святого Андрія (30 XI) відбулася в Малборку зустріч комісії у складі воеводи хелмінського і малборкського, каштеляна гданьського і ельбласького, по 4 представники від шляхти з кожного воеводства, представників єпископства вармінського і куявського, а також представників малих і великих міст. Ця комісія мала завершити роботу з кодифікації і надати результати своєї роботи на розгляд сеймика. Під час роботи комісії точилися гостри дискусії між шляхтою і міщанством.

Як і в 1555 р., так і зараз приводом суперечок були положення спадкового права. Хелмінський воевода, який виступив від імені пруської шляхти, стверджував, що рівний поділ майна між дітьми незалежно від статі проводить до подрібнення майна, зубожіння шляхти і занепаду родів. Він також пропонував, розробити нове загальнодержавне право, оскільки пруські земські суди — на противагу містам, в яких здійснюється судочинство відповідно до старого хелмінського права о і власних вількерів, при ухваленні вироку не можуть посилалися на конкретні норми матеріального права, окрім королівських привілеїв і конституцій. Така позиція викликала опір міських депутатів. Вони стверджували, що метою роботи комісії не є розробка нового загальнодержавного права, що суперечить наданій королем інструкції, а доведення до кінця ревізії хелмінського права. Після з'ясування мети діяльності комісії було розпочато роботу з розгляду окремих статей хелмінського права. Відсутність єдиної позиції з питань спадкового права призвела до перенесення цього питання на наступний весняний сеймик. Згідно з цим рішенням питання ревізії хелмінського права, зокрема погодження між сторонами спірних його положень, постало на весняному сеймику 1559 р. Представники сенату, як і нижньої палати, запевнили королівського представника у своїй готовності якнайшвидше завершити кодифікаційні роботи.

При обговоренні норм спадкового права знову дійшло до розбіжностей в поглядах. Представники шляхти пропонували розмістити норму, яка дозволяла б батькам, якщо в них є сини і доньки, надати останнім лише посаг і позбавити їх права на спадок в рівних частинах з синами. Згідно з цією пропозицією право на успадкування нерухомості мали б лише сини. Така позиція шляхти стосовно спадкового права викликала гостре протистояння з боку міст, особливо депутатів Гданська і Торуня. Вони стверджували, що це суперечить основним засадам хелмінського права. Задля врегулювання суперечностей між шляхтою і міщанством малборський воевода висунув компромісну пропозицію, яка передбачала збереження всіх норм спадкового права, а до пропонованої ревізії хелмінського права долучити окремих трактат «*Wiikierz szlachecki w sprawach o sukcesjk*».

Враховуючи поновний протест міщанських депутатів і брак єдиної позиції шляхти в цьому питанні, прийняття спільного рішення щодо спадкування було вирішено перенести на наступний сеймик. На подальше доопрацювання на майбутній сеймик було також відкладено спірні питання, що стосуються садових (адвокатів) речників, опіки, судової давності, сервігутьів та дарчих. Була

необхідність і в повторному перегляді норм хелмінського права, що стосувалися процесуального розслідування у кримінальних справах і справах про заставу [1, 4]. На весняному сеймику в 1559 р. представники нижньої палати нагадали про прийняті осінню 1558 р. рішення. На що Сенат відповів ухвалою, в якій вказувалося, що призначена на весняному сеймику 1558 р. комісія має зібратися 4 грудня в Малборку для завершення роботи над кодифікацією хелмінського права. Але попри свою багаточисельність комісія так і не змогла прийняти спільне узгоджене рішення щодо спірних питань, що й стало причиною передачі ревізії хелмінського права для остаточного доопрацювання меру Гданська Клефелду [3, 183].

Незважаючи на численні прохання станів, висловлених на наступних сеймиках, Клефелд навіть не починав роботу над цим питанням. А не міг він цього зробити через те, що мав здійснювати управління містом Гданськом на посаді мера, брати участь в генеральному сеймі і здійснювати представництво на малих сеймиках, це тривало до осені 1565 р.

Ініціатори ревізії хелмінського права усвідомлювали, що можуть досягти мети тільки у взаємодії представників всіх пруських земель, яких об'єднували спільні правові і культурні традиції. Доказом цього була участь представників Княжої Пруссії в розробці першої лідзбарської ревізії 1554 р. Намагалися прискорити ревізію хелмінського права і представники Княжої Пруссії. Ще весною 1563 р. королівському депутату на сеймику в Малборку передано лист пруського князя, в якому він вказував про необхідність якнайшвидше завершити роботу з кодифікації. А на сеймик 1564 р. пруський князь передав лист, в якому повідомив, що станами Королівської Пруссії опубліковано ревізію хелмінського права. Копія цієї ревізії була раніше представлена станам Королівської Пруссії на осінньому сеймику в 1549 р. Водночас просив він, щоб стани поставилися відповідально до цього проекту ревізії, оскільки неможливо далі відтермінувати прийняття хелмінського права. Сенат заспокоїв пруського князя і пообіцяв, що стани княжої Пруссії отримають копію нової ревізії хелмінського права.

На осінньому сеймику 1565 р. в Торуні депутати від дворян нагадали про те що, незважаючи на обіцянки, мер Гданська Георгій Клефелд не завершив роботу з кодифікації. Сенат визнав такі зауваження слухними та призначив нову комісію, яка б мала завершити роботу над остаточною ревізією хелмінського права. До неї увійшли мер Гданська Георгій Клефелд, вармінський єпископ Станіслав Хозюз, а також представник пруського князя Кристофер Йонас. Комісія повинна була зібратися 19 листопада 1565 р. у лідзбарському замку. Результат своєї роботи комісія мала представити пруським станам на осінньому сеймику 1566 р. [8].

Комісія ставила собі за мету лише усунення помилок і застарілих норм з тексту старохелмінського права, можливо, погодити суперечливі положення, але не планувала ґрунтовної зміни структури хелмінського права. Це відобразило традиційну позицію міщанства, яке не хотіло відступати від старого тек-

сту хелмінського права. Пруський князь, з метою контролю над темпами роботи комісії, вів активну переписку з Хозюсом [9, 3–6].

В процесі кодифікації хелмінського права дійшло до розбіжностей в інтерпретації і тлумаченні певних статей Хозюсом і Клефелдом з однією сторони та представниками пруського князя з іншої. Ці розбіжності в основному полягали в тому, що Хозюс не врахував в повній мірі судову практику Княжої Пруссії. Представники Княжої Пруссії підтримували власну версію ревізії хелмінського права, текст якої зберігся у державному архіві в Гданьську [10].

Проект ревізії, розроблений в Лідзбарку, був готовий на весняний сеймик 1566 р., але той з через те, що почав свою роботу Люблінський сейм не зібрався. Цей проект був представлений на розгляд станам на осінньому сеймику в Торуні. На цьому сеймику пруські стани подали петицію королівському депутату Сцібору Кшиковському з проханням до короля, щоб той призначив на 2 лютого 1567 р. надзвичайний сеймик в Малборку, на якому мали б зібратися компетентні в праві люди, для остаточного усунення всіх існуючих розбіжностей і прийняття спільного рішення. Після внесення всіх змін і доповнень, йдеться далі в петиції, виправлений кодекс потрібно погодити з пруським князем, а згодом остаточно затвердити його на сеймику 1567 р. [3, 345–347].

Згідно з ухвалою осіннього сеймика 1566 р. лідзбарська ревізійна комісія зобов'язана була надати для обговорення результати своєї роботи пруським станам. Оскільки вармінський єпископ не був присутній на першій сесії сеймика, то перед станами постало питання чи починати роботу над усуненням спірних статей ревізії без нього, чи перенести це питання на наступний сеймик. Депутатами було обговорено можливість розгляду спірних статей між представниками Королівської і Княжої Пруссії з метою формування цілісного тексту, аж потім надіслати копії ревізії пруському князеві. Були також думки про те, щоб в подальших кодифікаційних роботах відхилити пропозиції представників Княжої Пруссії і запровадити зкодифіковане хелмінське право на території Королівській Пруссії. В процесі дискусії над проектом ревізії хелмінського права виникли подальші суперечки. Представники дворянства пропонували передати окремим пруським воєводствам копію ревізії для ознайомлення шляхтою з її текстом.

Така позиція шляхти викликала великий спротив з боку представників міст, які стверджували що це спроба поновного перегляду хелмінського права і це не призведе до вироблення спільних позицій в спірних питаннях. Торунський сеймик прийняв остаточне рішення щодо представленого на його розгляд проекту ревізії хелмінського права, щоб розглянути його знову на найближчому сеймику, коли буде присутній також єпископ Хозюс, але не для повторної ревізії всього хелмінського права, а для остаточного узгодження спірних статей. Незважаючи на таку жваву дискусію, зацікавлення депутатів в обговоренні хелмінського права почала згасати. Княжа Пруссія вже не шукала можливості погодження спірних положень з Королівською Пруссією. Король також втратив зацікавленість в завершенні кодифікаційних робіт. У 1569 р. Хозюс виїхав до Риму, звідки ніколи вже не повертався, а його послідовник

Мацін Кромер, через брак в нього прусського громадянства, не був допущений до головування сеймиком.

Проект лідбарської ревізії не отримав схвалення станів на генеральному сеймику Королівської Пруссії. Він також не був затверджений і королем Сигізмундом Августом. Автори лідбарської ревізії намагалися запровадити хелмінське право як загальне, універсальне право, право, яке б охоплювало всі стани, що поширювалося б на територію всієї Пруссії. Але в процесі роботи стало зрозуміло, що через станові суперечки в I половині XVI ст. це не вдасться реалізувати, адже кардинально різнилися суспільні і господарські інтереси шляхти і міщанства. Також важко було погодити позиції станів Королівської і Княжої Пруссії.

Література

1. Hanow. Jus Culmense ex ultima Revisione. — Gdansk, 1745.
2. Zdrójkowski Z. Zarys dziejów prawa Chełmińskiego. Studium z okazji siedemsetpięćdziesięciolecia wydania przywileju Chełmińskiego oraz lokacji miast Chełmna i Torunia : monogr. in-tu historyczno-prawnego // UMK. — Toruń : Un-t Mikolaja Kopernika, 1983. — № 1. — 96 s.
3. Lengnich G. Geschichte der Preussischen Lände Königlich — Polnischen Antheil. Danzig — 1722—1755. Bd. 2.
4. Acta historica res gestas Polaniae illustrantia, t. 4,9 , t. 2 nr 1242 przypis 1 nr. 1267.
5. Stanisłai Hosii S.R.E. cardinalis maioris poenitentiarum episcopi Varmensis (1504—1579) epistolae tum etiam eius orationes legationis, t. 1—2: 1525—1558 / Biblioteka WSD Metropolii Warmińskiej «Hosianum», Olsztyn.
6. Instrukcja dla J. Wysockiego i odpowiedź stanów na jego legacie. Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie. D 100, k.
7. Szorc A. Dominium warmińskie 1243—1772 / A Szorc // Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii. — Olsztyn, 1990. — 553 s.
8. Kopia listu Rady Pruskiej do księcia pruskiego Albrechta // Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie AB, C16, k. 112—113.
9. Albrecht do Hozjusza, Królewicz 2 i 14.1.1566 — Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin, Ostpr. Fol. 73.
10. Archiwum Państwowe w Gdansk, 300 R/w 2 — «Das Culmische Recht so Anno 1566 von den Fürsten so wol als der Landschaft in Preussen dazu verordneten Herren Revisoren ist revidiret und in nachfolgende fünf Bücher getheilet worden».

Анотація

Дмитришин Ю. Л. Лідбарська ревізія хелмінського права. — Стаття.

У статті висвітлюються спроби кодифікації хелмінського права. Описано і проаналізовано лідбарську ревізію хелмінського права, автори якої намагалися запровадити хелмінське право як загальне, універсальне право, право, яке б охоплювало всі стани, що поширювалося б на територію всієї Пруссії.

Ключові слова: хелмінське право, лідбарська ревізія, Королівська Пруссія, Княжа Пруссія, Малборк, Генеральний сеймик.

Аннотация

Дмитришин Ю. Л. Лидбарская ревизия хелминского права. — Статья.

В статье освещаются, анализируются попытки кодификации хелминского права. Описана и проанализирована лидбарская ревизия хелминского права, авторы которой пытались ввести хелминское право как общее, универсальное право, право, которое бы охватывало все сословия, которое распространялось бы на территорию всей Пруссии.

Ключевые слова: хелминское право, лидбарская ревизия, Королевская Пруссия, Княжеская Пруссия, Малборк, Генеральный сеймик.

Summary

Dmytryshyn Y. L. Lidzbark revision of khelmno law. — Article.

The attempts of codification of khelmno law are explained in the article. The Lidzbark revision of khelmno law is described and analysed, the authors of which tried to establish khelmno law as a common, universal law, law which would extend to the territory of all Prussia.

Keywords: khelmno law, Lidzbark revision, Royal Prussia, Princely Prussia Malbork, General seym.

УДК 346.13:340.132.6

В. М. Коваль

ВИСНОВОК ВІД ПОПЕРЕДНЬОГО ПРАВОВОГО ЯВИЩА ДО НАСТУПНОГО АБО НАВПАКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТЛУМАЧЕННЯ АКТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Висновок від попереднього правового явища до наступного або навпаки — абсолютно необхідний інструмент, яким повинен володіти кожний суб'єкт, що здійснює тлумачення актів господарського законодавства. Але у науково-теоретичній, науково-практичній, науково-популярній і навчальній літературі з господарського права цей висновок узагалі не згадується під назвою, якою він тут позначається, чи під будь-якою іншою назвою. Фахівці у галузі господарського права «без бою» віддали проблему використання висновку від попереднього до наступного правового явища або навпаки теорії права. Тому ця проблема залишається дослідженою тією мірою, яка є доступною для дедуктивного методу, характерного для теорії права. Можливості цього методу уже давно вичерпані, а юридична наука у своїх розробках проблеми, про яку йдеться, так і не дійшла до опрацювання конструктивних рекомендацій для практики, яка висновок від попереднього правового явища до наступного або навпаки просто ігнорує. Тому видається актуальним звернутися до дослідження цього висновку, використовуючи для цього індуктивний метод, який полягає у дослідженні емпіричного матеріалу — нормативних текстів і судової практики та у здійсненні спроби піднятися від емпірії до теорії.

Викладене не означає ігнорування теорії, яка є вельми корисною для роботи з емпіричним матеріалом. Тому слід констатувати, що дослідження висновку від попереднього правового явища до наступного або навпаки (правда, цей висновок позначався інакше) здійснювали Є. В. Васьковський, С. Й. Вільнянський, А. Ф. Черданцев. Останнього часу міжгалузеве дослідження цього висновку здійснив колектив авторів [1, 183–242].

Метою цієї статті є виявлення значення висновку, про який йдеться, для тлумачення і застосування актів господарського законодавства, шляхом поєднання дедуктивного і індуктивного підходів до його наукового пізнання.

Перш за все слід зазначити, що термін «висновок від попереднього правового явища до наступного або навпаки» введений до наукового обігу колективом